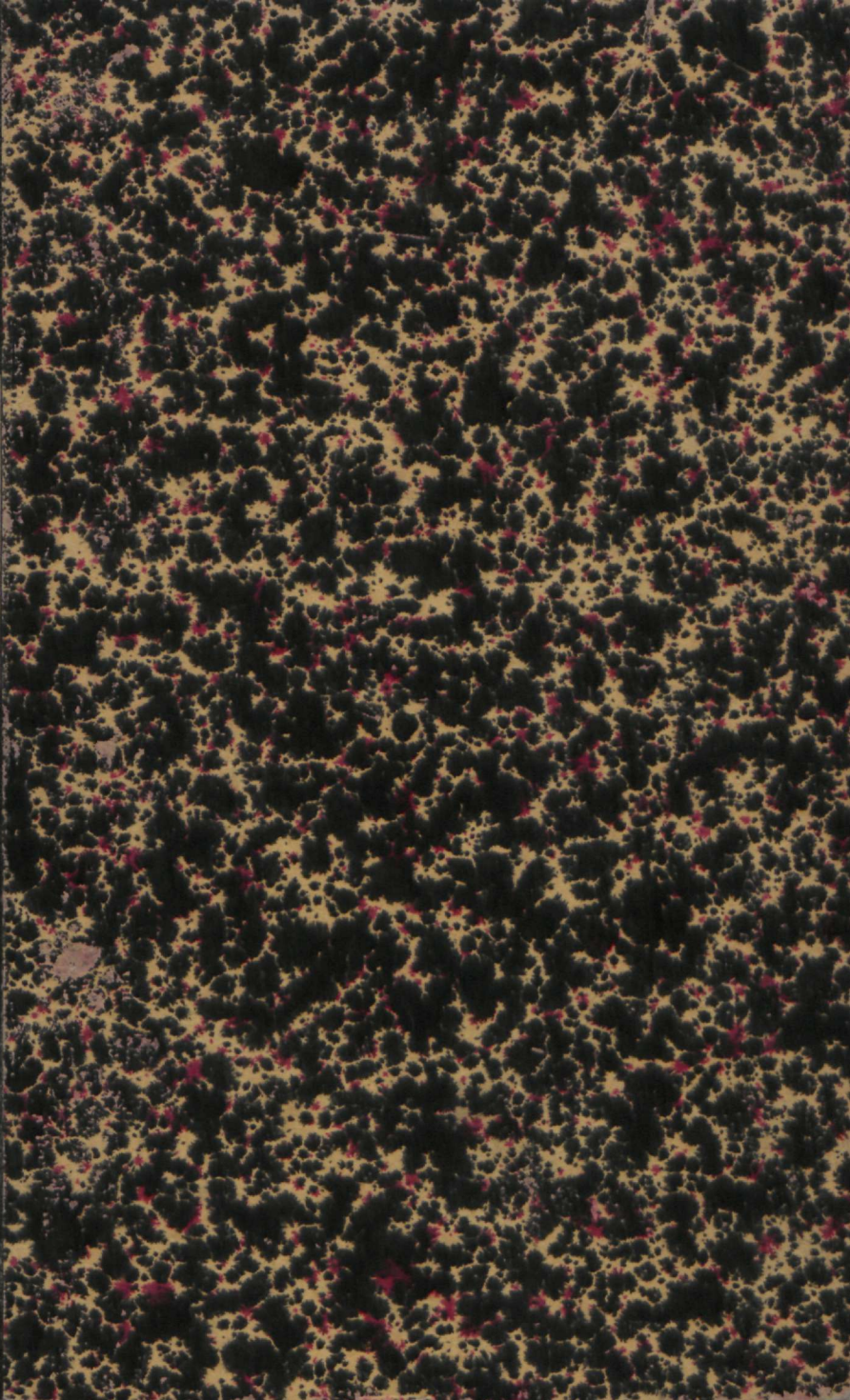

L. 54.

Box
195

1.34.

Kirjalikud tööd.

Koolis ja kodu

—

kirja pannud

J. P ä r n.

Tartus.

Sõnasektsiooni trüki ja kulu

1879.

Airjalikud 1888

Tohhi ja Tõda.

Ge sti

Kirjameeste Seltsi Toimetused

N° 30.

Printed

in the printing house of the Estonian Society

1888

77

Kirjalikud tööd

foolis ja kodu.

Kirja pannud

J. Pärn.

Cartus!

Šnakenburgi trükk ja kulu.

1879.

6661 6uñilajriA

ndof nj bilof

Zensuri poolest lubatud. — Tallinnas, 20. Oktobril 1878.

ENSU TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

53637

1878

A. Mikspärast on raamatufene kirjutatud?

B. Kuida peab teda foolis pruugitama?

I. Mikspärast on raamatufene kirjutatud?

Inimesele on looja üksinda mõtlemise waimu jaganud, aga sedagi nõnda, et inimene teda maast madalast harima, kosutama ja laiendama peab. Targaks ei ole keegi weel maailma sündinud, waid targad inimesed on targaks kaswatatud, seda ei usu kül palju inimisi, aga tõsi on see ometigi. Meie Eesti rahwas on aga kirjalikkudes töödes weel alles lapsesõlmes (õpetud mehed nendest maha arwatud) ja see tuleb sest, et wähe küla ja kihelkonna koolides selle eest hoolt kantakse. Tälle üks hurjutaja enam, õhkawad koolitajad! Oi, armsad ametiwennad, hurjutada ei ole minu nõuu, sest mina tunnen wäga selgest' teie tööd, waewa ja selle palka. Teie tahate ju minuga noort jugu mõtlejaks inimeseks kaswatada, ja just see tahtmine on mind ajanud seda raamatut kirjutama, et mis inimene mõtleb, tema seda wõiks ülesse kirjutada ja ka oma ligimesele awaldada.

II. Kuida peab seda raamatufest kasuga koolides pruugitama?

Soowida oleks, et iga koolilaps endale esite raamatu muretseks.

Koolitaja peaks selle õpetusele üks ehk kaks tundi nädalas lubama.

Lapsed istuwad lauas, igal ühel tahwel ehk tühi kirjutuse-raamat ees, raamatu pääl see raamat.

Koolitaja ütleb: Lööge nr. 1 ülesse.

Lapsed teevad seda.

Koolitaja loeb kõva häälega: Mitu seinu on kooli toal?

Hans: neli.

Koolitaja: Basta täielikumalt.

Hans: Kooli toal on neli seinu.

Kõik lapsed tõusevad püsti ja ütlevad:

Kooli toal on neli seinu.

Koolitaja: Kirjutage seda ülesse.

Üks terasem laps kirjutab seda seinatahvli pääle, teised oma tahvlite pääle.

Koolitaja: Mis seisab lõunapoolse, mis õhtupoolse, mis hommikupoolse, mis põhjapoolse seinu ääres?

Kristjan: Lõunapoolse seinu ääres seisab kooli laud, õhtupoolse seinu ääres seisab kooli kapp, hommikupoolse seinu ääres seisavad kooli pingid, põhjapoolse seinu ääres seisab ahi.

Seda sama ütleb veel Mart, Tuhann ja siis kõik lapsed.

Kirjutage seda ülesse!

Kõik lapsed teevad seda.

Nõnda läheb koolitaja kõik küsimised läbi, ja kui tükk otsas on, waatab ta mõne lapse tööd järele, parandab wead ja ütleb:

Kustutage nüüd kõik jälle ära, wõtke raamatud ette ja wastake ilma minu aitamata esimese tüki küsimised.

Lapsed teevad seda. On walmis. Koolitaja parandab jälle mõne lapse tööd, kiidab ja laidab jääl juures sõnadega.

Kui koolitaja nõnda mõne tüki on läbi wõtnud, annab ta pärast ilma läbi wõtmata tüki tüki järele kas tunni ehk koduseks tööks ülesse ja parandab pärast wead.

Nõnda läheb töö kurni nr. 40.

Nr. 41 kurni 51 hakkawad raskemad tükid.

Ka siin peab koolitaja esite aitama.

Nahtuseks:

Koolitaja lööb nr. 44 ülesse — seda teevad ka lapsed — ja küsib:

Mis sugused wiljad kutsutakse aiawiljaks?

Lapsed: Aiawiljaks kutsutakse kaapsad, kaalid n. n. e.

Koolm.: Kuida külwatakse kaapsaid?

Lapsed: Kaapsaid külwatakse kewade lamade pääle.

Koolm.: Kui kaua jääwad nemad siina?

Lapsed: Ja sinna jääwad nemad kunni nendel wiis lehte on kaswanud.

Koolm.: Mis sünnib siis nendega?

Laps.: Nemad kigitakse ülesse ja istutatakse kaks ehk kolm jalga üksteisest kaugemale peenra pääle.

Koolm.: Mitu korda külwatakse aga erneid?

Laps.: Erneid külwatakse üks kord j. n. e.

On tükk seda wiisi läbi uuritud, siis wõtab koolitaja lühidelt peamõtet kokku ja kõneleb lastele nõnda:

Liawili.

Liawiljaks kutsutakse kaapsad, kaalid, kartohwliid, erned, oad, gurgid, porganid, sibulad j. n. e.

Kaapsad ja kaalid külwatakse esite pakfult ühe peenra pääle, kuhu nemad nõnda kaua jääwad, kui neil wiis lehte on kaswanud, siis istutatakse neid laiali peenrate pääle, mis enamast kaks nädalat enne Saani pööripäewa sünnib. Kartohwliid külwatakse wagusesse üks haawal, arwata jalga maad üksteisest kaugemale.

Erned ja oad wisatakse pihuga laiali maa pääle, ehk tipitakse peenratesse.

Gurgid pannakse ikka peenratesse, iga seeme kaks jalga üksteisest kaugemale.

Porganid külwatakse enamast liiwaga, et nemad liig pakfult peenrasses ei kuku.

Sibulad tipitakse pool jalga üksteisest kaugel ribassee peenra pääle, aga arwata sõrme pakfusse sügawusele.

Kaapsatest, kaalidest, kartohwlitest, ernetest, ubadest ja porganitest keedetakse leent ehk putru. Gurgid pannakse lehtedega hapnema ja süiakse liha kõrwas salatiks. Sibulad prungitakse hea lõhna andjaks ise äranis liha-toitude juurde, mitmel maal aga on nemad ise leiwa kõrwaseks, sest neil on palju toidurammu sees.

Lapsed kirjutage seda ülesse.

Muidugi teada saawad niisugused tükid targemaiist lastest paberi pääle kirjutatud ja koolitajale parandamiseks ära antud, pääle parandamist puhtaste ümber kirjutatud.

Nr. 51. Kurni 60ⁿⁱ peavad lapsed ise antud rada mööda jutud kirjutama ja omalt poolt nalja ehk juhtumisi juurde lisama.

Nr. 60 ja 61 on lühidelt jutu kombel ülesse kirjutada ja kus koolis lugemise raamatud, Jakobsonist, Kolknenist j. n. e. on, muutku lapsed laulusid juttudest.

Nr. 62. Kurni 82ⁿⁱ on weiksed kirjad näituseks, mis elu sees häbaste tarwis lähewad ja oleks wäga soowida, et targemad lapsed nende järele püüaksiwad uusi ette tuua.

Minu tahtmine oli lõpetuseks weel mõne raskema mõtte teerada ülesse kirjutada, aga raamat saaks selle läbi ehk wäga kalliks minema.

Seda raamatut võib ka nõnda sama-suguse kasuga iga üks enese ehk kodu õpetuseks pruukida.

Raamatu kirjutaja on omalt poolt Eesti meele ja mõtete selguseks püüdnud jõudu mööda aluskiwi panna, ehitus jääb aga iga ühe oma hoolele ja paremast teha ei ole ühelegi keeldud.

Lahket wastuwõtmiist õpetajate, koolitajate, laste wanemate ja laste poolt soowib

wäljaandja

J. Pärn.

1. Kooli tuba.

Mitu seinä on kooli toal? Mis seisab lõunapoolse, mis õhtupoolse, mis hommikupoolse, mis põhjapoolse seinä ääres? Kellest on kooli toa lagi tehtud? Kellest põrand? Misfuguse wärwiga on seinad, lagi wärwitud? Misfuguse wärwiga põrand? Misfugused asjad seisawad weel kooli toas? Mitu last istub iga laua taga? Misfuguse wärwiga on lauad wärwitud? Mis puust on naad tehtud? Kui palju laudu on kooli toas. — Mitu uft on kooli toal? Mitu akand? Mitu ruutu iga aknal? Mitu tolli on iga akna suur, mitu tolli iga ruut? Mitu jalga seisab lagi põrandast kangel? Mitu jülda on kooli tuba pikk ja mitu jülda lai?

2. Maja.

Kellest ehitatakse majasid? Kes ehitab maja? Mikspärast ehitatakse majasid? Mitu seinä on majal? Mis seisab maja seinte peal? Kellest on maja katus tehtud? Mis paistab tihti katusest meie silma? Mikspärast on majadel kornad? Misfugustel majadel on kornad ja misfugused on ilma kornateta? Mitu kornat on koolimajal, mitu sinu isa majal?

3. Õun.

Kuida nimetatakse ruumi, mis iga elumaja ees seisab? Kellest on õun sisse piiratud? Mis puust on õue aiad tehtud? Misfugused aiad on sinu õue ümber? Kellega on õun kaetud? Misfugune rohi kasvab õue peal? Misfugused puud kasvavad õue peal, ehk õue-aiä ääres? Mis kasu annavad puud õue pääl?

Mitu korda puhastatakse õuue nädalas? Misjuguised loomad on õue peal näha? Misjuguised maja- ja põlluriistad seisawad õue pääl? Mitu kaewu on sinu õue pääl? Mitu maja seisawad sinu õue pääl? Mis tarwis tarwitatakse iga maja? Mitu teed on õue pääl näha?

4. Õunapuu aed.

Misjuguist aeda nimetatakse õunapuu aiaks? Misjuguised puud kasvawad selles aias? Mitu õuna-, mitu kirsi-, mitu ploomi-, mitu pirnipuud on sinu aias? Misjuguised põesad kasvawad aias? Mis marjad kasvatakse weel aias? Mis wilja külwatatakse, ehk istutatakse wiljakandja puude wahel?

Miskpäraft on õunapuu aial enamast kõrge aed ümber?

5. Kool.

Kes jaadab sind kooli ja miskpäraft? Mis sina koolis õpid? Kes on sinuga ühes koolis? Kes õpetab koolis? Mis asjus õpetab koolitaja sind? Kui kaua oled sina päewal koolis? Mis on sinu ülem mure koolis? Kuida pead sina koolitaja ja koolilaste wastu olema? Kuida peawad su keha, su riided, su raamatud olema? Misjuguist koolilast ei armasta koolitaja ega koolilapsed? Misjugune laps on iga ühele armas?

6. Tint.

Mis tarwis pruugitakse tinti? Kelle pääle kirjutatakse temaga? Misjugune wärw on tindil? Kust ostetakse tinti? Misjuguse riista sees hoitakse tinti? Kellest tehakse tinti? Kuida peame tindiga elama? Kelle raamatud peawad ilma tindi plekkideta olema?

7. Sul'g.

Mis tehakse sullega? Kellest on sulled? Kust ostetakse sulgi? Kes teeb sulgi? Kuida peab sulge pääle kirjutamise hoidma? Kelle sees on terasfulled kirjutamises?

8. Raamat.

Kellest tehakse raamatuid? Kellest olid enne paberi leidmist raamatud? Misjuguise kunsti läbi on raamatud iga mehe omaduseks saanud? Kes on sinu lugemise-raamatut trüffinud? Kes teda kirjutanud? Mitu lehte on sinu lugemiseraamatu sees? Kuida nimetatakse raamatu parandajat? Kust ostetakse raamatuid? Mis õpime raamatute seest? Kuida peavad koolilapsed raamatuid hoidma? Mis võib üks raamat teha, ja mis teeb rumal koolilaps mitu kord mõne raamatuga?

9. Laud.

Kellest tehakse laud? Kes teeb laudu? Misjuguised laudu moodu poolest oled sina näinud? Mitu jalga on enamast igal laual? Mitme jala pääl võib aga laud juba seissta? Misjuguise wärwiga wärwitakse laudu? Mikspärast wärwitakse neid? Mis pääle tarwitatakse laudu?

10. Nuga.

Mitu jagu on noal? Kellest on noa pea ja kellest tema tera tehtud? Kes teeb nugasid? Mis pääle tarwitatakse nuga? Misjuguine nuga lõikab hästi? Kelle pääl tehakse nuge terawaks? Mitmet feltsi nuge tunned sina? Kellest oliwad enne raua ja terasse, üle pea enne metalli ülesse leidmist noad?

11. Inimene.

Mis asjast on inimene? Misjuguised on pea-jaud tema kehast? Misjuguistest jagudest on tema pea? Mitu meelt on inimesel? Misjuguised on tema meele riistad? Kellega katab inimene ennast ja mikspärast? Misjuguised inimesi nimetatakse kurdiks? misjuguised pimedaks? misjuguised luukruks? Misjuguised inimesed nimetatakse õnnelikuks? misjuguised õnnetumaks ja mikspärast?

12. Riided.

Kellega katame meie oma kaha? Mikspärast katame oma kaha? Kellest on meie riideid tehtud? Kes kudab meie riideid? Kes õmbleb riideid? Misjuguksid riideid kannawad meeste- ja misjuguksid naesterahwas? Kuida peawad meie riided olema?

13. Kuub.

Misjuguksid riidetükki nimetame kuueks? Misjuguksed jaud on kuuel? Mitu karmanit on mõnel kuuel ja mikspärast? Kellest kehakse ja kes teeb kuubesid? Misjuguksed wärwiga kuubesid kannab Eesti rahwas? Mis moodi ja wärwiga Saksja rahwas? Mis moodi ja wärwiga Wene rahwas?

Kellest oliwad enne riide leidmist kuued?

14. Puu.

Misjuguksesje riiki arvatakse puud? Misjuguksed on tema pea-jaud? Kus seisawad juured? Mis saatawad juured puule? Kellega on puu kaetud? Misjuguksed koore näuga on puud? Mis on tüwiku külles ja pääl? Mis kaswab oksade külles? Misjuguksed mooduga puu-lehti tunned sina, misjuguksed lehe serwadega, ja mis tarwitust annawad lehed puule?

Mitme pea jalku jautatakse kõiki puud? Misjuguksid oksa- ja mitme juguksid lehpuud tunned sina nime pidi? Mis kasu annab puu inimesele? Mis kasu annawad puud õhule? Mis on meie kohus puude wastu?

15. Kasepuu.

Misjugukses kliimas kaswab kasepuu? Kuhu istutawad inimesed seda puud tihti? Misjuguksed on tema tüwik, oksad, lehed? Millal delitseb kasv ja mill ajal läheb ta lehti ja mill ajal on ta lehtedeta? Kuidas külwab kasv oma seemet ja millajal? Kuhu asja pääle tarwitatakse kõige enam kasepuud? Mis tehakse kase tohust, mis koorest? Mill ajal annab kasv mahla? Mis tehakse? mahlast ja kus pääle teda kõige enam tarwitatakse?

Mis tehakse lehtedega ja mis ilma leheta raagudest? Kuida surmatahke karjalastest aastas hull kasepuid? Misjugune jagu on mähk kasepuust. Kust tunnukse mitu aastat kasepuu wana on? Mis pääle tarwitatahke kase tohtudest aetud tōkatit? Misjugused linnud teewad enamast kasepuude otsa pesad? Misjugused linnud sööwad kaseurbe? Misjuguste inimestele on kase ohsad hirmsad?

16. Mets.

Mis nimetame meie metsaks? Misjugused taimed kaswawad metsas? Misjugused puud on okas- ja misjugused lehtpuud? Misjugune wärw on metsal talwe, kewade, suwel ja sügise? Misjugused elajad ja linnud elawad metsas? Millal laulawad linnud kõige ilusamast metsas? Misjugused linnud puhastawad metsa usfidest? Mis on meie kohus sellepärast rahnade wastu? Kes walwab metsa üle? Mis teeb metsawahit weel metsaga? Mis teeb puuraiuja metsas? Mis jahimees? Mis waene inimene? Mis lapsed? Misjugused marjad kaswawad metsas? Misjugused seened? Mis otsis rinnahaige kuuse ehk männa metsas? Mis kasu saadab meile mets? Mis kasu meie põldudele? Mis kasu kodu loomadele? Mis on meie kohus metsa wastu?

Misjuguft tundmist äratab metsa kohin meie sees? Misjuguft olekut tema sees elades? Mis on mets ülepea inimese terwisele?

17. Talupoeg (Põllumees).

Misjuguftid inimesi nimetatahke talupojaks? Mis tööd teeb talupoeg? Misjuguft wilja külwab ta põllu pääle? Misjugused riistad on põllutöö juures kõige tarwilikumad? Misjugused elajad on temale kõige kasulikumad? Mis müüwad põllumehed linnarahwale? Kuida nimetatahke põllumehi, kes omad elukohad omale päriseks on ostmud? Mis wähe on rendimehe ja pärisperemehe wahel? Mis wähe on talurahwa ja linnarahwa wahel? Mikspärast on Eesti talupoeg enamast omas elus puhastamata? Mis kasu saadab talupoeg riigile? Kus on talurahwa elupaik?

18. Lehm.

Misjugune elajas annab inimesele piima? Mis elajate hulka arvatakse lehma? Mis nägu ja keha mood on lehmal? Kus puuduvad lehmal hambad? Mis isjääralliku on lehma keele külles? Mitu magu on lehmal ja kuidas neid nimetatakse? Mis on lehmal pea külles? Mis jõõb ja joob lehm? Mis tehakse lehma piimast, mis koorest, mis nahast? Kuhu tarvitatakse lehma liha? Mis kasu annab põllumehel tema sõnnik? Kes tarvitab sarwi, kes soolesid? Kes karwu? Kes walitseb lehmade üle suwel ja kus? Miks pärast köidetakse lehmale kell ehk krapp kaela? Kuidas peame meie lehmade wastu olema, ja mikspärast nende eest hoolitsema?

19. Hobune.

Misjugune koduelajas on kõige ilusam? Misjugused keha jaud on hobusel? Mida moodi on tema pea? kael? keha? jalad? saba? Mida karwa hobusid ja tunnend? Mis pääle tarwitatakse hobust? Kuidas hakkab hobune inimest armastama? Kuidas teda kartma ja peruks jaama? Kuidas nimetatakse hobuse poegi ja tütrid? kuidas isasid? kuidas emasid? kuidas wanahobusid? Mis jõõb ja joob hobune? Mill ajal on jook hobusele kahjulik? mill ajal kaerad? Mikspärast ei wõi ruffid hobusele palju süüa anda? Kuidas peab hobuse agerik olema? Mikspärast soetakse ehk kammitakse hobusid? Kust tunnukse hobuse wanadust? Mikspärast rautakse hobusid?

20. Lammas.

Misjuguuste elajate juguarusje arvatakse lammas? (Seljarooga, imetajate, mäletsejate?) Kellega on lamba keha kaetud? Mis tehakse tema willast? Mis nahast? Mis lihast? Kes tarvitab tema sooled? Kuidas nimetatakse weikest ehk noort lammas? Misjuguust healt teeb lammas? Misjuguust rohtu armastab lammas? Kuidas peab lamba laut ehitud olema? Mikspärast peab lamba laudal aurutoru peal olema ja klaasakan walguft andmas?

21. Siga.

Misjuguſte elajate ſuguaruſſe arwatatſe ſiga? Kellega on tema kaha kaetud? Misjuguſed karwad kaſwawad temal keſſ ſelja pääl ja kuida neid nimetataſſe? Misjuguſed iſeäraliſed hambad on ſeal? Kes tarwitab tema kihwaſid? Kes harjaſid ja mis pääle? Kellega nuumataſſe ſigu? Kui raſwafekſ ſaawad ſead? Mis tehaſſe tema raſwa ja lihaga? Mis tehti ennewaſt tema nahaga? Misjuguſt elu armataſt ſiga? Misjuguſt inimeſt ſõimataſſe ſeakſ ja miſſpäräſt?

22. Koer.

Misjuguſte elajate ſuguaruſſe arwatatſe koera? (Kiſſjate) Mitmet ſeltſi koeri tunned ſina? Misjuguſed meeled on koertel wäga terawad? Mis pääle tarwitataſſe jellepäraſt koeri? Misjuguſt inimeſt armataſt koer? Keda wiſkab koer? Misjuguſid elajaid wiſkab tema? Mis ametit õpib koer? Kuſt tunnuſſe, et koer hull on? Mis peab hullu koeraga tehtama? Mis nende loomadega, keda hull koer on hammuſtanud?

23. Weſki.

Mitme ſuguſid weſkid tunned ſina? Mis nägu on tuule- ja mis weſiweſkidel? Mis wägi paneb tuule- ja mis weſiweſkid käima? Misjuguſed aſjad on weſkite ſeekſ? Mis pääle tarwitataſſe weſkid? Kuida nimetataſſe weſki peremeekſt? Miſſpäräſt on weſkid meile wäga tarwilikud?

24. Kirik.

Miſſpäräſt on kirikud ehitud? Kuida on nemad enamaſt ehitud? Mis kõlgub torni ſeekſ? Mis torni otſakſ? Mill ajal heliſtataſſe kiriku kellakſid? Muſſjuguſel päewal läheb rahwas kiriku? Mis teeb rahwas kirikus? Mis teeb õpetaja? Miſſpäräſt palub inimene kirikus ja mis loodab tema Jumalalt? Misjuguſid aſju näeme meie kirikus? Misjuguſed kirikud

oliwad wana Gesti lastel? Kus orjasiwad nemad oma Tuma-laid? Kumb maja on rahwale tarwilikum, kirik wõi kool? Mikspäraft on mõlemad tarwilikud? Mikspäraft nimetatakse Gesti kirikuid enamast Euteruse kirikuteks?

25. Koolitaja (koolmeister).

Kes õpetab sind koolis? Mikspäraft käib sina koolis? Mis õpid sina koolis ja mikspäraft? Kuida pead sina koolitaja wastu olema? Mikspäraft on sõna kuulmine ja wagane olef koolis wäga tarwis? Mis läbi saad sina koolitajale armjaks? Mis läbi kurwastad ja teed sina tema elu mõrudaks? Kellele ei jõua sina elu ajal oma wõlga tasuda? Sa mikspäraft?

26. Inimese waim.

Mis wähe on hinge ja waimu wahel? MisjuguSte loomadel on hinge, aga mitte waimu? Kelle üle walitseme meie waimu läbi? Kellest on waim sellepäraft üks jankene? Mis teeb waim meie sees ja mis hing? Mis läbi kosutame oma waimu ja mis läbi suretame teda? Kelle juurde tõttab waim jälle üksford ja mis on inimene ilma waimuta?

27. Wihm.

Millajal sadab wihma? Kuida sünniwad pilwed? Kust ja mill wiisil tõuseb west pilwetesje? Mitmet sugu wihma fina tunned? Mis kasu saadab wihm maapinnale? taimetele? elajatele? inimestele? Mis kahju wõib wihm sünnitada? Mis läbi kaitseb põllumees oma põldu liia wee eest?

28. Lumi.

Mill ajal sadab lund? Kes on wee-auru lumeks muutnud? Mitmet seltsi lume kilemid tunned fina? Mis wärw on lumel? Mis kasu saadab lumi maapinnale? Kellega sõidatakse lume pääl? Mis ehitawad lapsed lumest? Mis

teewad lapsed weel jula lumega? Mill ajal saab lumi weeks ja mikspäraft? Kellest on lumeweji puhas? Kus ei jula lumi mill ajalgi ära ja mikspäraft?

29. Tuul.

Mis läbi tõuseb ehk sünnib tuul? (Külma ja sooja läbi.) Mitmed tuule nimed tunned sina? Mikspäraft on põhja tuul külma? Mikspäraft lõuna tuul soe? Mikspäraft hommiku tuul kuum? Mikspäraft õhtu ehk lääne tuul niiske? Mis kasu saadab tuul maa pinnale? Mis põllumehele? Mis laewamehele? Mis metsale? Mis taimedele? Mis külwab tuul? Misjuhusid kahjusid sünnitab marutuul?

30. Walgus.

Kes annab maakerale walgust? Kui kangel on päike meie maast? Mill ajal on tema kiired sojad, mill ajal külmad? Mikspäraft soendab suwel päike? Mikspäraft talwel mitte? Kumb lendab kiiremaft, walgus wõi kaja? Mis kasu saadab walgus maapinnale? inimestele? loomadele? taimedele? Kes ei armasta walgust?

31. Küünel.

Kellest tehakse küündlaid? Mitmet feltsi küündlaid tunned sina? Kuida põleb waha-, kuida raswaküünel, kuida sterin-, kuida palmküünel? Mill ajal põletakse kõige rohkem küündlaid? ja mikspäraft?

32. Raud.

Kust leitakse rauda? Mis läbi lahutakse rauda mullast? ja kus sees? Kuida nimetakse kõwa rauda? Mis tehakse rauast? mis terakseft? Misjuguine wärw on raua? Millal roostetab raud ja mikspäraft? Kuida wõib rauda roostetamast hoida? Mis oleks inimene ilma rauata? Misjuguise tee pääl on ferge sõit?

33. Waff.

Mis karwa on waff? Kumb on kallim, waff wõi raud? Kumb on aga kasulikum? Mis tehakse wafest? Misjugune rooste on wafel? Kuida nimetakse wafe roostet? Kuida on wafe rooste terwifese? Kuida peawad waff katlad, pajad, pannid sellepärast hoitud jaama, et nad terwifese kahjulikufs ei saa? Mis ei peaks lapsed waff rahaga sellepärast mitte tegema?

34. Raha.

Kellest tehakse raha? Mikspärast tehakse ka paberist raha? Mis on aga paberi raha? Mikspärast tarwitab inimene raha? Kuida nimetakse rahata ja kuida raha-mehi? Mis wõib inimene endale koguda, aga kuida peab süda jääma? Kuhu saadab raha ahnus ehk raha puudus inimest? Mis ütleb püha kiri raha korjamisest?

Kus ei aita raha meid enam? Misjuguft wara peame sellepärast ülemaks pidama kui raha? Mis peame püha kirja järele rahaga tegema? Mis tegi rikas mees Ewangeliumis rahaga?

35. Hommik.

Kust poolt taewast tõuseb päike hommikul? Kuida on tihti taewas ja pilwed hommikul? Mis näeme meie maa peal? Mis teewad linnud, mesilased, elajad hommikul? Mis teeb karjus, mis põllumees hommikul? Kuhu tõttab linnarahwas hommikul? ja mikspärast turule? Mis teewad lapsed hommikul? Mikspärast peame iga hommiku tänu palwet pidama? Mis peame hommikul weel Jumalalt paluma? Mis sündis Eihawõtte püha hommikul ja kellele on see wäga tähtjas?

36. Öhtu.

Kuhu külge läheb päike looja? Kuida wärwiwad päikese kiired lahkudes tihti öhtu ja pilwi? (ja mikspärast punaseks?) Mis teewad loomad öhtul? Mis teeb põllumees, ametimees?

Kuuda jääb õhtul maailm? Kuhu lähewad mitmed inimesed õhtul? Kuhu wiiaakse hobused õhtul ja mis teewad lapsed ja noored inimesed õhtul? Misfugune lind laulab kewadisel õhtul? Mikspärast heidawad inimesed ja loomad õhtul magama? Mis annab uni? Kelle peale peab inimene õhtul mõtlema? Mikspärast mööda läinud päewa ja mikspärast tulewase öö pääle?

37. Kewade.

Mill ajal algab kewade? Kuuda on päewa pikkus? Kuuda langewad päikse kiired maapinna wastu ja mis tõuseb nende läbi? Mis teeb lumi? Kuhu tõttab wesi? Mis kaswab maa feest? ja mikspärast? Mis sünnib puudega? Kust tulewad linnud metsadesse ja mis nemad teewad? Mis teeb põllumees? Mis karjus? Mis sünnib koolilastega? Kas kõigis koolides kewadel õpetus lõpeb?

38. Jõgi.

Kust alustawad enamast kõik jõed? Kust tuleb wesi hallikasse? Kuuda nimetatakse wee rada, mis hallikast wälja jookseb? Kui mitu oja kokku langewad, kuuda nimetatakse siis wee rada? Kuhu woolawad kõik jõed? Misjugused kohad otsib wesi ülesse? Kuuda on jõe ase sellepärast? Kuuda maitseb jõe wesi? Kes elawad jõe wee sees? Mis kaswab enamast jõe kallaste peal? Misfugune on jõe parem ja misfugune jõe pahem kallas? Mis kasu annawad jõed maale? Mis teeb jõe wesi ühte puhku ja mis kasu tõuseb selle läbi? Misjugused jõed woolawad kärmest ja misjugused pitka mööda? Kuuda on maa pind sellepärast igal jõel hallikast kunni jõe suuni?

Misjugusid oma isamaa jõgesid tunnend sina? Mill ajal on nende sees kõige rohkem wet, ja mill ajal kõige kasiinam, ja mikspärast? Misjugusest jõest tunnend sina üht ennemuistset juttu? Kirjuta teda ülesse?

39. Talw.

Mill ajal alustab talw? Kuuda langewad päikese kiired maapinna wasta? Kellega on talwel maa pind kaetud?

Mikspäraft on talwel külm? Mis teeb külm jõgedega, järvedega, üleühtse weega? Mikspäraft seisab jää wee pääl? Mis kasu annab lumi talwel? Mis teewad lapsed talwel lumega? Mis kasu toob talw lastele? Mis teeb põllumees talwel? Misjuguust rõõmu sünnitab talw lastele?

Mis peab põllumees talwel oma loomadega tegema? Mis nõuab talw kõige rohkem majapidaja käest?

40. Ahi.

Kellest on ahi tehtud? Kes teeb ahjusid? Mikspäraft on ahi toas? Kellega kõetakse ahju? Mill ajal on ahi inimestele armas? Mikspäraft tehakse ahjust kofsen katuksele? Kust tuleb, et kofsen ahjust suitsu ära tõmbab? Kellele on ahju suits kahjulik?

Kuida peakfiwad sellepäraft kõik ahjud olema?

41. Leib.

I. Ruffi külw.

- a. Sõnniku-wedamine.
- b. Kündmine.
- d. Nestamine.
- e. Külwamine.
- g. Seemendamine.
- h. Nestamine peale seemendamise.
- i. Wefiwaud.
- k. Nende puhastamine.

II. Kaswamine.

- a. Dras
 1. sügisel,
 2. talwel,
 3. kewadel.
- b. Ruffi loomine.
- d. Selitsimine.
- e. Kõpsimine.

III. Lõikus.

- a. Tõõriistad, wihud.
- b. Akid ehk nabrad.
- d. Kujelad.

IV. Rehepeksimine.

- a. Ruffi wedu.
- b. Ahtmine.
- d. Kuuwamine.
- e. Rabamine.
- g. Lademe tegemine.
- h. Peksimine footidega ehk wartutega.
- i. Puiistamine.
- k. Hõled.
 1. Sünniku-ajamine.
- m. Pühkimine.

V. Tuulamine.

- a. Rehealusse wärawad.
- b. Tuulipinf.
- d. Sarjad.
- e. Sarjawedamine.
- g. Sarjamine.
- h. Pealt pühkimine.
- i. Wilja salwe ehk kotti panemine.

VI. Jahwatamine.

- a. Beskile wedamine.
- b. Puhastamine ehk kroowimine.
- d. Purustamine.
- e. Koju wedamine.

VII. Sõtkumine.

- a. Leiwa wee soendamine.
- b. Hapnemine.
- d. Sõtkumine.
- e. Leiwa labidas ja luud.
- g. Ahjukütmine.
- h. Ahju sütkamine.

VIII. Küpsmine.

- a. Kui kaua ahjus.
- b. Misfugune koorik.
- d. Wälja wõtmine.

IX. Söömine.

- a. Leiwa lõikamine.
- b. Nürimine.
- d. Köhus.

42. Nisu.

I. Mil ajal kulwatakse nisu?

- a. Sügise talwnisu.
- b. Kewade suwinisu.

II. Kus maal kaswab nisu?

- a. Lõuna poole Wenemaal.
- b. Kõige sooja maades.
- d. Ka meie maal.

III. Mis wähe on nisu ja ruffi wähe?

- a. Nisul on laiemad lehed kui ruffil.
- b. Nisul lühemad kõrred kui ruffil.

- d. Nisul on peaaegu ümmargused pead, ruffil pitterkused.
- e. Nisu maitseb magus, ruffis fugu kibetas.

IV. Mis tehakse nisust?

- a. Jahu.
 - 1. Leiba.
- b. Piili.
 - 1. Saia.
- d. Stärklist.
 - 1. Söömiseks,
 - 2. Riinetele.

V. Kuida on nisu sellepärast?

43. Oder.

I. Mill ajal külwatakse otre ja misjuguise maa pääle?

- a. Kewadel, wiiendamal külwinädalal.
- b. Nukiste, nisude ehk kar-tohwlite järele.
- d. Kütise maa pääle.
- e. Alaja maa pääle.

II. Kuhu tarwitakse otre?

A. Tshuks.

- a. Leiwaks (sepiuks).
- b. Kõrdiks.

d. Pudruks.

e. Elajatele joogi hulka.

B. Tanguks.

a. Leemeks.

b. Pudruks.

d. Piima kõrdiks.

D. Vinnasteks.

a. Šleeks.

b. Kaljaks.

Mis tegi Kristus wiie odra leiwaga?

44. Aia-wili.

Misjuguised wiljad kutsutakse aia-wiljaks?

- a. Kapsad.
- b. Kaalid.
- d. Kartohwliid.
- e. Erned.
- g. Dad.
- h. Gurgid.
- i. Porganid.
- k. Sibulad.

Kuida külwatakse ja istutatakse iga aia-wilja?

Kirjuta seda ülesse.

Mis peale tarwitatakse iga wilja?

Kirjuta seda ülesse.

45. Linone riie.

- a. Linade külwamine.
- b. Kaswamine, mida nägu? misjuguised õilmed?
- d. Kiskumine.
- e. Kupra lõikamine, jugemine.
- g. Liutamine.

h. Liust wõtmine ja wälja lantamine, kuiwatamine.

i. Kollimine, masindamine.

k. Kopsimine.

l. Sugemine.

m. Retramine.

- n. Põnga pesemine.
- o. Kerimine.
- p. Käärimine.
- r. Kanga ülesse ajamine.

- s. Kudumine.
- t. Pleekimine.
- u. Dmblemine.
- w. Särk, püksid, riided.

46. Willane riie.

- a. Lamba niitmine.
- b. Kraasimine.
- d. Retramine, haspeldamine.
- e. Põnga pesemine.
- g. Kerimine.

- h. Kanga kudumine.
- i. Wanutamine.
- k. Wärvimine.
- l. Dmblemine.
- m. Kuub, west, püksid.

47. Wõi.

Kuida tehakse wõid?

- a. Tõhna küpsmine.
- b. Piima kurnamine.
- d. Piima hapnemine.
- e. Koorimine.
- g. Koore floppimine.
- h. Wõi pesemine piimast.
- i. Soolamine.
- k. Nõudesse ehk anumatesse panemine. (Soolwesi peab ikka üle olema).

Kuida peawad piima riistad ehk nõnud olema?

- a. Puhtad, hea õhu sees hoitud.

Mis tehakse wõist ja wõiga?

- a. Tarwitatakse palju söötide juurde, raswa asemel.
- b. Süüakse nõndasama leiwa pääl.
- d. Tarwitatakse mõne salwi tarwis.
- e. Saia sisse, kookidesse.

48. Kell.

I. Kuida tehakse kellu?

- a. Salased painutatakse.
- b. Neile raiutakse kodara augud sisse.
- d. Painutatakse painarpuud.
- e. Säetakse painarpuud kodarate otsa.
- g. Pea köidetakse wiststega esimese painardi külge.

- h. Pöödatkse kaustad pääle.

- i. Enamast tehakse pihlaka kepiketest laut' pääle.

II. Mis pääle tarwitatakse kellu?

- a. Weikse menu pääle.
- b. Piulaskmise pääle.

49. Ader.

I. Kuida tehakse atra kase sabaga?	g. Udra jahad.
a. Kõwerad ehk õiged kured.	h. Kõidikud ehk witswõrud.
b. Udra rauapuu, kase aruline (kase puust).	II. Kus tarwitatakse atra?
d. Käsipuu.	III. Mis oleks inimene ilma adrata?
e. Nabapulk.	IV. Kus maal on ader wäga auu sees?

50. Isa maja.

- I. Mis suguses riigis, kubermangus, kreisis, kihelkonnas, wallas, külas on Sinu isa maja?
- II. Kuida on tema ehitatud ja mis sugused hooned on tema ligidal?
- III. Kas Sinu isa maja eest renti maksetakse, wõi on ta päris omadus?
- IV. Mis ametit piab Sinu isa?
- V. Kui kaua on tema selle koha pääl?
- VI. Kuida on Sinule Su isa maja?

51. Kaks fooli poissti. (Kirjuta jutt).

- I. Peeter ja Hans juhtuvad tee pääl kokku.
 - a. Peeter tõttab kooli, Hans mängima.
 - b. Peeter saab targaks, wõerad keeled j. n. e., Hans jäeb rumalaks.
- II. Elu sees.
 - a. Peeter saab mõisa walitsejaks,
 - b. hea pall, head riided ja söök,
 - d. Hans waene orjaja, ränk töö, waesed riided, köhn toidus.
- III. Peeter ja Hans juhtuvad kokku.
 - a. Tunnewad üksteist.
 - b. Lapsepõlwe seisab filma ees.
 - d. Hansu kahetsemine.
- IV. Tarkus tõstab pulga pääle, rumalus lükkab auku.

52. Põllumees.

- I. Põllumees saab palju wilja.
 - a. Dotab kallist aega müümisele.
 - b. Pakutakse head hinda.
 - d. Ta on kitsi (tüiras), ei anna ära.
- II. Snnetus.
 - a. Tule läbi.
 - b. Kahetsseb.
- III. Piuudus.
 - a. Peab ise wilja ostma.
 - b. Tahab odawalt saada.
 - d. Peab head hinda maksma.
- IV. Põllumees lubab ise elada ja ka teisi elada lasta. Olgu magu müüjal ja magu ostjal.

53. Kaupmees.

- I. Kaupmees laadal.
 - a. Müüb palju kaupa ära.
 - b. Palju raha ja kasu.
 - d. Pöörab kodu poole:
 1. Kuida on tema meel?
 2. Mis mõtleb tema kül?
- II. Kaupmees teel.
 - a. Kautab raha ära.
 - b. Dtsib taga:
 1. Kuida on nüüd tema meel?
 2. Mis mõtleb ta nüüd?
- III. Peremees Jaan leiab raha.
 - a. Wõitlemine mis peab tegema, raha himu.
 - b. Wõimus, seitungis.
 - d. Kaupmees saab raha kätte.
 - e. Jaan saab leidu.
 - g. Ta nimi seisab auu sees ja süda rahul.
- IV. Kaupmees mõtleb: kõik on kaduw.
 - a. Annab waestele.
 - b. Ei ole suure kasu wõtja.

54. Sõnakuulmata poeg.

Ema elu koht.

I. Ema keeldus. a. Ära mine jää pääle.b. Võib õnnetus juhtuda. II. Poja meel. a. Ei hooli ema feelust.b. Läheb liugu lastma. III. Õnnetus. a. Jää õhukeneb. Langeb sisse.d. Appi hüidmine.	IV. Pääsmine surmast. a. Rahwas tõttab kofku.b. Tõmmatakse weest wälja.d. Märg, külm, pool furnud.e. Ema ahastus. V. Sõnakuulmata oleku palk. a. Haigus.b. Saab terweks, aga kirub. Kuida töö, nõnda palk.

55. Raupmees.

- I. Raupmees müüb laadal palju kaupa ära.
- a. Pakib raha nahkkotti ja siub sadula külge.
 - b. Sadab kangeste wihma.
 - d. Tema nuriseb selle üle.
- II. Tee läheb läbi metsa.
- a. Mõrtsukas tee ääres.
 - b. Sihib tema pääle, annab tuld.
 - d. Püüsirohi märg, laeng ei lähe lahti.
- III. Annab hobusele piitsa.
- a. Tõuab terwelt kodu.
 - a. Rahetseb oma nurina pärast.
 - d. Tõnab Sumalat.

56. Raaru ja rebane.

- I. Raaru warastab tüki juustu.
- a. Istub kuuse otsa ja krongsub.
- II. Rebane kuuleb krongsumist.
- a. Tõttab tema juurde,
 - b. meelitab, kiidab sulgi, jalgu, nokka, tahab laulu kuulda, lindude kuningas walmis.

- III. Kaarn kõrkust täis.
a. Teeb noka lahti ja laulab.
b. Suust kufub maha.
d. Rebane paneb sellega oma teed.
- IV. Kuida on kaarna, kuida rebase meel?

57. Karu.

- I. Kus karu on.
a. Ta kõnnib metsa mööda.
b. Lepalind lepa ladwas ütleb:
Päts kisu mätas lõhki.
d. Päts kuuleb sõna, mätta alt tuleb raha pada wälja.
- II. Mis karu pajaga teeb?
a. Paneb janga nina pääle, kõnnib edasi.
- III. Sant tuleb wastu.
a. Palub raha.
b. Päts annab käpa täie.
d. Sant tahab enam, naesele lastele.
e. Karu annab kõik ära.
g. Sant tahab tühja pada wana emale.
- IV. Karu wiha.
a. Kõrub sandi lõhki.
b. Wõtub raha ära.
- V. Wastu tuleb karule waene laps.
a. Waeste riietega, haleda filmadega.
b. Karu annab raha lapsele.
d. Laps ostab riideid ja toitu, lähleb kooli.
- VI. Laps on tänulik, saab rikka mehele, toidab wana karu.

58. Mart ja Tõnu (kaks poisikest).

I.

a. Wäga suur nälja aeg.	e. Mart palub ka tükikest.
b. Mart, waene, kerjab.	g. Tõnu kitsi.
d. Tõnu, rikas, sööb wõidleiba.	h. Mart nuttes ära.

II.

- a. Alasta pärast läheb Tõnu metsa, effib ära, on näljane, janune j. n. e.
- b. Tuhhtub Mardiga kofku, kell leiba ja wet on.
- d. Palub teda, aga see ei anna.

III.

- a. Tõnu mõtleb oma kõwa südametähele, palub Marti leppida.
- b. Mart noomib teda, lepib ja sööb ning joodab teda. Mine tee nõndasamuti.

59. Armu heitmata Hans.

- I. Hans poisikene.
 - a. Sulgub mööda metsa, nurme, lõhub linnu pesi.
 - b. Waewab kärpsid, parrusid, sääski.
 - d. On iga inimese vastu tige.
- II. Hans mees.
 - a. Waewab hobusid, härgi koeri j. n. e.
- III. Palk.
 - a. Hans haige.
 - b. Loomad waewavad teda.
 - d. Ükski inimene ei tule tema ligi.
 - e. Sureb juures ahastuses:

60. Tänese õhkamine.

See laul mõni kord läbi ja kirjuta jutu kombel ülesse.

Oh! kui raske on mu päewad!
Seda kõik mu wennad näewad.
Mind kui lindu püüetakse,
Sagedast' ka müüetakse,
Täna sai mind jääger näha,
Püüdis mulle tüli teha;
Ütles: „hurdad minge senna!
Tänes kargab senna, tenna;
Nahk ja pea saab teile antud,
Eiha, see saab mõisa kantud!“ —

Kui ma kuulsin seda juttu,
Kargasin siis õige ruttu;
Tahtsin end kül ärapetta,
Koerad hoopis kaugel jätta,
Siiski nad mind kinni wõtsid,
Jäägri juurde jälle tõtsid.
Kui mind jäägri juure toodi,
Sadulasse warsti poodi;
Wiidi mõisa härra ette;
Pärast anti koka kätte. —

Küll ma kofka palusin,
Haledaste hulufin:
Armas kofk, sa raswa mofk!
Jääger on nii loll kui fofk!
Wõiks ta hurdad hulluks jääda,
Rahwas teda wälja naerda!

Ma ei ole paha teinud! —
Drakfel kül olen käinud,
Haawa ofsi närinud,
Ja metsa nõnda harinud.

Wiimaks sündis suurem häda,
Sest et kofk ei kuulnud seda;
Poos mind üles warna otja,
Naha, see ta wiskas metsa.
Kui ta minu nahka nülgis,
Tuhat tulist wälja sülgis.
Pärast prae-warda pani,
Küpsetas mind siis kui ani.
Pani tina waagna pääle,
Kuulsin kord weel jäägri hääle:
„Jänes laua pääle tooge,
Slut tema terwi ks jooge!“ —

C. W. Freundlich.

61. Kalewipojad linnu ajamise päääl.

Kirjuta jutu kombel ülesse.

Kalewite noored pojad
Läinud metsa luusimaie,
Linnu jälgi ajama,
Karu jälgi otsimaie,
Põdra jälgi püüdemaie,
Mets härگا vaatamaie,
Metsja krimu (hunti) kiusamaie.

Karu oli kaeras käinud,
Mesipuiel wõersis olnud,
Põtra nähtud põllu ääres,
Raatmaal (Eiwanõmmel) rohkest
[rebasida,
Jäätmaal (fesaal) palju jänefida.

Oli neil kolm koerukesta:
Üks oli Irmi, tõine Armi,

Kolmas murdja Mustufene.
Pojad olid metsa paksus
Koerte jälgil karu leidnud,
Mesikäppa männikusta.
Kiskus Irmi, kattes Armi,
Murdis maha Mustufene.

— — — — —
Stoorem wenda, poisikene,
Kõitis karu üle õla
Salgupidi rippumaie;
Tahtis kanda koduje,
Liha söögiks, naha katteks.

Pojad läksid põllu pääle,
Läksid laanest lagedale;
Seal tuli wastu sarwiline,
Wana põder wennikene.

Koerad põtra kiskumaie,
 Sarwilista surmamaie;
 Kiskus Trmi, kattus Armi,
 Murdis maha Mustufene.

— — — — —
 Noorem wenda poisikene
 Biskas põdra üle piha
 Karu kõrwa rippumaie,
 Tahtis kanda koduje,
 Pihha söögiks, naha katteks.

Pojad läksid kuusikusse
 Metshärja püidemaie;
 Palus olid metsapulli
 Koerte jälgil mehed leidnud.
 Kiskus Trmi, kattus Armi
 Murdis maha Mustufene.

— — — — —
 Noorem wenda poisikene,
 Sidus härja sarwipidi
 Üle öla rippumaie;
 Tahtis wiia koduje,
 Pihha söögiks, naha katteks.

Kalewite kanged pojad,
 Läksid lustil laane poole,
 Põefastiku paksuesse;
 Sääl tuli hulka huntisida,
 Kari kõrwe kutsikuida.
 Koerad hunta kiskumaie,
 Metsalisi murdemaie,
 Kiskus Trmi, kattus Armi,
 Murdis maha Mustufene;
 Tapsid tosinate kaupa. —
 Noorem wenda poisikene,
 Hakkas hunta nülgimaie,
 Nülgis tosinada neli,

Hakkas wiiet nülgimaie:
 Wennad koju kippumaie.
 Noorem wenda wöttis nahad,
 Biskas kimbust üle küiru,
 Karu selga katteeksa;
 Tahtis kanda koduje.

Pojad käisid metsa teeda,
 Penikoorma palu teeda;
 Sääl tuli wastu seltsikene,
 Kaunis kari rebasida.
 Koerad rebasid kiskuma.
 Kiskus Trmi, kattus Armi,
 Murdis maha Mustufene;
 Tapsid tosinate kaupa,
 Surmasiwad sadandalla.
 Noorem wenda poisikene,
 Rebasida nülgimaie;
 Nülgis tosinada neli,
 Hakkas wiiet nülgimaie:
 Wennad aga koju kippuma.
 Noorem wenda wöttis nahad,
 Biskas kimbust üle küiru
 Põdra selga paunaksa.

Kalewite kanged pojad
 Rõndisiwad metsa teeda
 Penikoorma palu teeda;
 Tuhtus kari jänesida
 Neile wastu nurme pääle.
 Koerad jänesid kiskuma,
 Murdma haawiku emandaid.
 Kiskus Trmi, kattus Armi,
 Murdis maha Mustufene;
 Tapsid tosinate kaupa,
 Surmasiwad sadandalla.
 Noorem wenda poisikene,
 Jänesida nülgimaie,

Nülgis tosinada neli,
Haffas wiiet nülgimaie:
Wennad kippusid koduje.
Moorem wenda wöttis nahad,

Wiskas kimbus üle küiru
Härja selga sadulakfa.

Siis aga wennad kolmekeste
Kuju poole kõndimaie.

Kalewipoeg, III., 57—166.

Mõningad tähtsad tähendused kirjade kirjutamisest.

62.

I. Kirja hakatus ehk päälkiri, kellega sõpra, tuttavat ehk wõerast otsekui teretakse, näituseks: Armas sõber! Auus tuttav! Auulik härra n. n. e. peab keht kirja, kahe sõrme laiuse tühja ruumi järele, ülemises kirja otšas seisma. Mida suuremat sugu kirja saaja on, seda enam peab ruumi tühja olema, aga mitte üle kämbla laiuse.

II. Kiri. Kiri ise peab kahe kummi nelja sõrme laiuse tühja ruumi järele pääle päälkirja alustama, esimene rida sugu enam ja kõik tõised read, pahemalt poolt kirja serwast arwata, kahe kummi nelja sõrme laiuse, tühja ruumi järele seisma. Ka siin olgu ruum seda laiem, mida suuremat sugu kirja saaja on.

III. Nime allkiri. See seisku, mida kõrgema seisusele kirjutatakse, seda kaugemal kirja all, paremal pool kirja serwas. Kuu päew, aasta nummer sellesama koha pääl, aga pahemal pool kirja serwas. —

IV. Paber. Sõpradele, tuttawatele kirjutatakse weikse postpaberi poogna pääle. Wõerastele ja ülema sugu rahwale suure post- ehk muidu ilusa puhta täie paberi poogna pääle.

V. Kirja paunad olgu sõpradele weiksed, aga ülemale rahwale suuremad.

VI. Kirja siju. Iga kiri olgu pisut sõnadega, aga palju mõtetega kirjutatud. Ühte sõna ega mõtet ei tohi asjata

korrata, aga ka ühtegi puudu jätta, mis hädaste tarwis
öelda on.

VII. Sõnad: Sina, Sinu, Sinule, Sind, Sinust,
Teie, Teile, Teid, Teist saagu auustuseks juure esimise
tähega kirjutatud.

VIII. Võeraste, ülema sugu rahwa ja kohtu kirjades
kaalu iga sõna ja mõte õige kaaluga, sest „sõna köidab, sõna
päästab“.

63. Tarwituste kirjad.

I. Koolimaja kraam:

1. 6 Kooli lauda, musta wärwiga wärwitud,
2. 6 pinki kuuse puust,
3. 2 musta seinatahwliid,
4. 1 õpetuse tool,
5. 1 õpetuse kraami kapp.

II. Õpetuse asjad:

a. Kirjutusele.

1. 300 ettepanemise kirja kahe riaga.
2. 100 ettepanemise kirja ühe riaga.

b. Seihkendamisele.

1. 300 seihkenduse pilti,
2. 20 puust wigurit,
3. 2 joone-tõmbamise lauda,
4. 1 puust rõngas joone tõmbaja (tsirkel).

d. Geograhwile.

1. 1 gloobus,
2. 1 planigloobus,
3. 1 Cestimaa kaart.

64. Maja kraam ja loomad.

Kirjuta Nr. 63 järele oma maja eluford ülesse.

A. Loomad.	2. Üksed.	2. Toolid.
1. Hobused.	3. Trullid.	3. Padad.
2. Sehmad.	4. Labidad.	4. Pannid.
3. Lambad.	5. Wifatiid	5. Kausifid.
4. Sead	u. n. e.	6. Lujifad
u. n. e.	D. Seespidine maja	
B. Põllu riistad.	kraam.	
1. Atrad.	1. Lauad.	

65.

Saus Martil on 5^{mal} Novembril ära warastud:

	mtl.	Kop.
A. Raha.		
1. Üks kreditikasja pilet Nr. 109	200	—
2. Kotiga hõbe raha	4	30
3. Wäsk raha	1	44
B. Hiideid		
1. 5 meeste järki	5	20
2. 4 kasufat	16	40
Summa	227	34

66. Võudmine (Mehnung, Nota).

Tiidu Mihkli käest on kaupmehel J. Saarel Tartus nõuda:

		mtl.	Kop.
1876.			
8. Jaan.	4 naela raua eest	—	24
9. Juulil.	8 ä tubaka eest	—	81
5. Detfbr.	21 toobi petroliumi eest	5	4
1877.			
3. Märtsil.	4 ä küinalte eest ä ä 16	—	64
3. Mail.	8 wifati eest ä 45	3	60
Summa:		10	33

67. Nõudmine.

Härra v. Sampsonilt on tinksepa meistril T. Truul
saada:

1866.		Rbl.	Kop.
10. Jaan.	2 paari wiksfaabaste eest	12	40
21. Märtsil.	1 paari parandamise eest	1	12
5. Juunil.	1 paar riidest saapaid prouale	2	50
1867.			
5. Aprillil.	1 paar weesapaid härrale	9	20
17. Mail.	5 paari pooli saapaid lastele	11	21
4. Detsbr.	1 paar kingade eest prouale	2	21
Summa:		38	64

Tänuga raha wastu wõtnud

T. Truu.

68.

Kirjuta 67 järele: puusepa, raudsepa, nahkru, sadulsepa, rataspepa, kellategija n. n. e. nõudmised (rechnungid, notad).

69. Majapidamise arw.

Kuu- päew.	Jaauuaril 1877.	Sissetulek.		Wäljaminek.	
1	Mõne sõbrale kinkinud	—	—	3	12
4	3 härga ära müinud	54	50		
21	2 sulaselle palka maksnud	—	—	2	14
31	3 paari saapaid ostnud	—	—	9	30
		54	50	14	56
		14	56		
	Kassas wiimsel Jaauuaril	39	94		

Ruupäew.	Seebruar 1877.	Sissetulek.	Wäljaminek.		
3	1 warja ja 1 wasifa	—	—	20	—
17	25 naela rauda à nael 6 kop.	—	—	1	50
25	2 punda wõid ära müinud	8	—	—	—
		47	94	21	50
		21	50		
	Kasfas wiimjel Seebruaril	26	44		
	Märts 1877.				
5	5 naela peenikest juhkrut	—	—	1	—
8	1 nael teed	—	—	2	—
19	1 pütt soola	—	—	9	—
24	1 pütt räimi	—	—	11	—
31	Tüdrukutele (kingad) pastlad	—	—	—	51
		26	44	23	51
		23	51		
	Kasfas wiimjel Märtsil	2	93		

70. Majapidamise arw tõist wiisi.

Sissetulek.	Aasta. Ruupäew.	Wäljaminek.
	1876.	
16	7	8. Jaan. 5 waka ruffide eest.
		8. " 4 naela willu ostnud
		9. " 1 tündre soola
21	15	20. " 7 punda linu müinud.
		31. " 3 punda rauda
9	15	31. " 3 jülda puid müinud.
46	37	
		Sissetulek . 46 rbl. 37 f.
		Wäljaminek 12 " 30 "
		Kasfas 34 rbl. 7 f.

Kirjuta nende näituste järele oma sissetulek ja wäljaminek ülesse.

71. Wedu ehk woori kirjad.

1.

Wedumees Jaan Saar, Tartust, annab kaupmehe Kellerile, Maarja kiriku juures, 21^{mal} Sunnil ühe kasti raud asjadega, 20 punda raske, tähendud K. 20 punda, ära, ja võtab ära andmise tunnistuse vastu. Weduraha on Saarel 2 rubla 30 kop. Kelleri härra käest vastu võtta.

Tartus, 20^{mal} Sunnil 1876.

G. Kuusk.

2.

Selle kirjaga ühes saadan wedumehe Hans Kase läbi kolm kotti kaupa, tähendud L. W. 1, 2, 3., mis tema 5 päewa sees ära lubab anda. Kotid kaaluvad ühte kofku 40 punda. Weduraha on maksetud.

Riias, 20^{mal} Augustil 1876.

Head vastuvõtmist soovib

I. Hiedel.

72. Kwitungid ehk Tunnistused.

1.

Kaupmees K. Vogel Tartust on minule kassikümmend rubla (20 r.) wiiskümmend kopikat (50 k.) täna maksnud.

Mustwes, 3^{mal} Oktobr. 1877.

Hans Sulg.

2.

Härra v. Roth'i käest kolmkümmend rubla (30 r.) neljandiku aasta üüriraha (1. Jaanuarist kuni 1. Aprillini) tänuaga vastu võtnud.

Tallinnas, 1^{sel} Aprillil 1877.

J. Suits.

Sellelabi tunnistati, et maja peremees Hans Mets Tartus minule (400 rubl.) nelisada rubla maja ehitamise eest täna maksnud on ja (200 rubl.) kaksisada rubla veel wõlgu jääb.

Tartus, 4^{mal} Beebruaril 1877.

Puusep D. Müller.

Kuuskümment küinart kalewit kaupmehe härra K. Büttneri käest wastu wõtnud, tunnistab

Pihulas, 5^{mal} Detsembril 1877. W. Põhmas.

73. Wõla-kirjad.

1.

Tunnistati, et täna sel päewal (60 rubl.) kirjuta kuuskümment rubla, peremehe W. Katmu käest, Näduwere külast, laenanud olen ja seda raha ühe aasta pärast 5°/_o temale jälle ära tahan tasuda.

Paides, 5^{mal} Mail 1877.

K. Rootslane.

2.

Hans Nebane, Guste külast, on minule täna sel päewal wiis kuld tukatit (iga üks 5 rubla suur) laenanud; seda raha tahan mina temale ühe aasta pärast 9°/_o kasuga jälle tasuda.

Wõrus, 9^{mal} Märtsil 1877.

T. Loukoer,

kaupmees Wõru linnas.

400 jülla puie eest olen täna sel päewal R. v. Kennengamphile tuhat kaksisada rubla (1200 rubl.) wõlgu jäänud, mis

raha mina kolmes jaus, see on: 1. Märtsil, 4. Mail ja 21. Augustil sell aastal, igal nimetud päeval neljasaja rublaga maksta tahan.

Mõtsju mõijas, 3. Jaan. 1877.

W. Puhk,
puntaurmees Pernust.

74. Käemehe tunnistused.

1.

Et mina Madu Sepa wõla eest, kaupmehe W. Murgale Rakweres, kolmkümmend rubla suur, käemeheks jään, tunnistan

Rakwere linnas, 20. Märtsil 1878.

D. Luik,
tõrksmit Rakweres.

2.

Mina luban selle läbi härra v. Smitt ile rentniku W. Moller'i rendiraha, kolmsada rubla, kui tema ise ei peaks jõudma, sell 21. Aprillil 1877 ära maksta.

Tuhalas, 9. Jaan. 1877.

W. Moller'i käemees:

E. Suur,
pärisomanik Eustil.

3.

Kui T. Mets oma lubatud summa (wiiskümmend rubla suur) Hans Dunapuule 3. Märtsil mitte ei peaks ära maksuma, siis saab Hans Dunapuu 4. Märtsil 1877 seda raha minu käest.

Walgä linnas, 8. Jaan. 1877.

Tõnnis Puhk,
taurmees Walgäs.

73. Ringituste tunnistused.

1.

Mina tunnistau jelle kirjja läbi, et omaft rahast wiisfada rubla, mis Tallinnas kretiitkassas rendi peal seisab, oma wenna pojale Saamuel Rauale tänasel päewal kingin, raha paberid tema kätte annau ja tema nendega teha wõib, mis ta tahab.

Tähtkweres, 21. Augustil 1879.

A. Raud.

Tunnistuse mehed: Kaarel Ots.

Hans Laur.

2.

Talupoeg Suhan Kuusk, Wisusti wallas, Adra talu rentnik, on minule palju head teinud, — oma tänu tunnistuseks kingin temale tema rendi talu koha, 23 taalrit suur, kaardi järele, kõige hoonetega ja põlluga, temale ja tema pärijatele igaweseks omanduseks.

Tartus, Maakohtus, 5. Detsembril 1878.

(Kõhtu
pitsar.)

(Kinkija
pitsar.)

Ih. Heamõet,
Wisusti walla päris omanik.

Tunnistuse mehed: Hans Laipmann.

Peeter Rebane.

3.

Kõik minu warandus ja raha, kuda see minu maja kraami raamatus ülewel seisab, kingin mina peale oma surma oma kalli sõbra W. Wahtrale, mind peab tema aga auufaste matma.

Tuhalas, 2. Nowembril 1876.

P. Pihlakas.

Tunnistuse mehed: Siim Sääsk.

Gustaw Parm.

76. Müümise, ostmise ja rendi tunnistused.

1.

Kaupmehed herrat Martinson'i Pärnu linnas palun selle kirja ära andjalle, Tubu peremehe Josef Salakalle kahesakümment rubla wälja maksta ja seda summa minu wõla arwu kirjutada.

Kuresaare linnas, 15. Mail 1876.

W. Feder,
kaupmees Kuresaares

2.

Minu rahast, mis Tati kontoris Pärnu linnas igapäew ülesöödawais raha paberites seisab, wõib selle kirja ette näitaja, koolmeister S. Abel Donurmest, kolmkümment rubla wastu wõtta.

Tulemõisas, 2. Nowembril 1871.

Mart Doorn

Tulemõisa päris omanik.

3.

S. W'le Toris.

Palun selle kirja äraandjalle minu (Teie) juures (seiswad) asjad ja raha ära anda.

Põukesel, 1. Jaanuaril 1871.

J. Mets.

77. Müümise, ostmise ja rendi tunnistused.
(Kondrahid).

1.

Sepp Elias Pilpa ja kangru Jakob Lõnga wabel on tänasel päewal järel tulew müümise kondraht tehtud:

1. Sepp Elias Pilpas müüb oma maja Tallinnas Wiru uulitsas Nr. 32 kõige kõrwalise hoonetega, maja platsi ja liikumata warandusega kuue tuhande rubla hõbeda eest kangru Jakob Lõngale.

2. Jakob Lõng, kui maja ostja, maksab maja kaarti wästu wõttes ja koftu ees tema nime peale kinnitates, Elias Pilpale wiis tuhat rubla wälja. Tubat rubla jääb wiie aasta sees maksa.

3. Elias Pilpas, kui müüja, teeb maja tõijeks Jaanuariks 1877 omast kraamist puhtaks.

4. See müümise kondraht on kahes tüüis ühesuguste sõnadega ära kirjutatud, mõlemite nimedega kinnitud ja mõlemite kätte saanud.

Tallinnas, 2. Nowembril 1876.

Sepp: Elias Pilpas, müüja.

Kangur: Jakob Lõng, ostja.

2.

Mõlemad selle kondrahi alla kirjutajad: Peeter Pätš ja Tõnu Lepik on tunnistuse meeste ees järel tulewat wabetuse kaupa kinnitanud:

1. Peeter Pätš ja Tõnu Lepik, mõlemad Torma walla pärisperemehed, wabetawad Süri päewal 1877 omad päris-majad, maad ja kõik liikumata warandus talu majade ja põldude külles üks tõijega.

2. Et aga Tõnu Lepiku majad ja maad paremad on kui Peeter Pätšil, siis maksab Peeter Pätš Tõnu Lepikule ühe aasta sees, tänasest päewast arwatud, üks tuhat rubla kauba pealisk.

3. Kes kaupa tahaks weel tagasi tõugata, maksab tagandust wiisjada rubla.

See wabetuse kondraht on ühesugustes sõnades, aga kahes lehes üles kirjutatud ja mõlemille kätte antud.

Torma külas, 2. Detsembril 1876.

Peeter Pätš	} wabetajad.
Tõnu Lepik	
Tiit Lõhmus	} tunnistuse mehed.
Nadu Draw	
Jossep Dks	

Üiri kondraht.

Maja omaniku Kristjan Kuslapuu ja nahren Adam Wisnapuu wahel on tänafel päewal jääduseks tehtud:

1. Kristjan Kuslapuu annab oma poole lõunepoolse maja alumise korrast, mis Turu uulitsal seisab, 2 juurt ja 3 pisukest kammert ja köök, peale selle 1 puu kuur, 1 riide kuiwatamise pööning ja pool õuna aia ruumi kõige puudega, nahren Adam Wisnapuule kolme aasta peale, arwata 1. Maist 1860 kuni 1. Maini 1863, üiri peale.

2. Adam Wisnapuu lubab selle eest aastas kaksfada rubla, kahes terminis, Süri päewal ja Märdi päewal, kummalgil sada rubla üiri maksja.

3. Maja peremees annab üirimehele kõik heas korras kätte ja parandab uste, aknate, ahjude, luffude juures need kahjud, mis mitte üirimehe süi läbi tõusnud ei ole, iga ford.

4. Üirija lubab maja heas korras hoida.

5. Ümbermuutmised kambrites ja majas wõiwad aga maja peremehe lubaga sündida, muidu peab maja nõndasama ära antud saama, kui tema wastu wõeti.

6. Ilma maja peremehe lubata ei tohi üirija maja kellelegille enam üirida.

7. Kui maja peremees ja üirija 1. Märtsil 1863 seda kondrahti ei murra, siis seisab tema weel kolm aastat igas punktis liikumata. —

Mõlemite kindluseks on see kondraht ühesuguste sõnadega, aga kahes lehes ära kirjutud ja mõlemite kätte antud.

Tartus, 25. Aprillil 1860.

Maja peremees: Kristjan Kuslapuu.

Üirimees: Adam Wisnapuu.

Ehituse kondraht.

Härra W. Lawerentzi ja puumeistri A. Kelu wahel on tänaſel päewal järel tulew ſeadus finnitud:

1. Puumeister A. Kelu wõtab härra W. Lawerentzi maja juures ſeiſwa plaani järele ühe aasta ſees, ſee on 3. Märtsiſt 1877 kuni 3. Märtsini 1878, ülesſe ehitada.

2. Puumeister A. Kelu oſtab kõik ehituſe tarwitused, aga kõik heaſt materialift, kaunab töömeeste fulu ja walwab ſelle üle, et kõik kindlaſt ja wiisakaſt ehitud ſaab.

3. Härra W. Lawerents maksab ſellepärast 3. Märtsil 1877 A. Kelule tuhat rubla, 3. Juunil ſellſamal aastal tuhat rubla ja maja waſtu wõtmiſe päewal 3. Märtsil 1878 tuhat rubla.

4. Enne maksmiſt 3. Märtsil 1877 aga walitſewad mõlemad kaubategijad kaks aſjatundjat meelt, kes kõik järele waatawad, kas hästi ehitud on.

5. Peaks wigafiſid maja juures leitama, ſiis arwataſke kaſju wiinſeſt tuhandeſt rublaſt maha.

See kondraht on üheſugusteſ jónades, aga kahes lehes ülesſe kirjutud ja mõlemille kaubategijatele kätte antud.

Kullapääl, 21. Jaanuaril 1877.

W. Lawerents, maja omanik.

A. Kelu, maja ehitaja.

5.

Õpipoifi kondraht.

Talupoeg Jſaak Draw Sookülaſt Andru kihelkonnast Pärnu maalt annab oma poega Joſepit kaupmehe J. Eichorn'i juurde alamal ſeiſwa tingimisteſtega õpipoifiſt:

1. Joſep Draw, Jſaaku poeg, aſtub 1. Mail 1877 kaupmehe Eichorn'i juurde õppimiſele ja jääb tema juurde kuni 1. Maini 1880. —

2. Kaupmees Eichorn annab iga aasta õpipoisile ühe üli-
konna päälmisi riideid, kolm paari saapaid, tarviliku korteri, söögi,
õpetab teda igas kauplemise olekus. Õpipoisi isa aga muretseb
ihu pesu eest.

3. Peaks õpipois J. Draw enne kolme aastat, olgu mis-
pärast tahes, oma leiwawanemat maha jätma, siis maksab tema isa
kaupmehe Eichorn'ile iga puuduwa aasta eest 50 rubla. Surm
ja haigus ära arwatud.

4. Peaks aga kaupmees Eichorn enne kolme aastat õpi-
poisi ilma süita ära jaatma, siis maksab kaupmees poisi isale
iga puuduwa aasta eest 50 rubla.

5. Peale kolme aasta teenistuse lubab kaupmees Eichorn
õpipoisi Drawat selliks (komiiks) teha ja temale oma ehk wõe-
raste juures palga eest kohta muretseada.

6. Õpipois Draw peab aga igas tükis oma peremehe sõna
kuulama, tema käsku täitma, tema kasu püüdma ja ei tehi ühtegi
jaladust, mis riigi ehk kõlbliku elu wastu on, oma teada pidada.

7. Kaupmees Eichorn wahwab igal pool õpipoisi elu
üle, et see auus ja kõlblik on. —

See õpetuse kondraht on ühesugustes sõnades, aga kahes
lehes ära kirjutud ja mõlemite kaubategijate kätte antud.

Pärnus, 2. Aprillil 1877.

Kaupmees J. Eichorn, Pärnus.

Talupoeg Jjaak Draw, Sookülas.

6.

Lihulawald.

Kalmu talu nuuma kondraht.

Lihula-losfi pärisärra v. Grünewaldt'i ja talupoja Peeter
Bänese wahel on tänasel päewal järel tulew nuuma-kondraht
finitatud.

1. Peeter Jänes võtab Kalmu talu:

15 tünnamaad põldu,
13 tünnamaad heinamaad,
1 tünnamaa aia maad,
24 tünni karjamaad

53 tünni ühte kofku

Jüri päeval 1877 kaheteistkümmne aasta peale, hea hoonete, õue- ja põllu- aedadega nuuma peale, ja maksab iga aasta Jüri päeval selle eest 150 rubla.

2. Peeter Jänes maksab iga aasta kõik kroonu, kiriku, kooli, jaama ja walla maksud, mis selle koha peale arvatakse, ja teeb silla jaud nurisemata.

3. Peeter Jänes rammutab põldusid auusaste, puhastab iga aasta 2 tünni heinamaad, hoiab kraavid puhtad ja teeb kõige nuuma aja sees 12 sülda kiwi aeda põllu ümber. Seinu ja hõlgi ei tohi tema mitte müia ega tõistele laenata.

4. Rahe, vihma, põua, tule ja elajate katku häda kannab Peeter Jänes ise, ilma et nuuma rahast midagi maha jääks. Peaks aga sõda tema põldusid ehk majasid laastama, siis jääb nuuma maks maha.

5. Kui nuumaja P. Jänes enne nuuma aja lõpetust sureb, siis võib tema lesk ehk lapsed kohta mensesama tingimistega edasi pidada; kui koht aga selle aja sees ühe wõerale peaks ära müüdud saama, siis saab P. Jänes iga puuduwa nuuma aasta eest 50 rubla mõisast maksu.

6. Peeter Jänes ei tohi ilma mõisa lubata ühtegi ehitust ehk uuendust majade ega põldude juures ette võtta.

7. Mõisa müümine murrab seda kaup, muudu aga annab P. Jänes 12 aasta pärast Jüri päeval talu nõndasama suguses olekus tagasi, kui ta tema kätte on ustud ja wastab, kui midagi lohakille ehk täitmata on jäänud, kõige oma waraga.

8. Kui aasta enne nuuma aja lõpetust Jüri päeval kumbgi pool koha ära andmise pärast ei ole rääkinud, siis jääb nuuma kondraht weel liikumata 6 aasta peale seisma.

See nuuma fondraht Kalmu talu üle on ühesugustes sõnades, aga kahes lehes ära kirjutud ja mõlemite kauba tegijate kätte antud.

Vihula-losfis, 3. Märtsil 1877.

Vihula-losfi päriühärra v. Grönewaldt.

Talupoeg Peeter Tänes.

78. Tunnistused orjajatele.

1.

Kristjan Tamm, sündinud Tarwastu mõisas, on kolm aastat järgimööda mind kui julane orjanud ja selle aja sees mitte ütsinda truud ja hoolelik, waid ka kõiges omas olekus ilma laitmata elanud.

Turu wallas, Salme talus,

Andreas Töeleht,

3. Detsbr. 1878.

pärisperemees.

2.

Selle kirja hoidja, Tõnu Putk, kutsjar, orjas mind 8 aastat väga hoolaste; minu ära reisimise pärast lahkub tema minult, wõin aga teda iga ühele kui auusat inimest majasse soowida.

Tirnu mõisas, 4. Juulil 1877.

D. v. Neufs.

3.

Tiiu Tasane, Karuse kihelkonnast, on mind kaks kuud orjanud. Ehk tema nimi küll Tasane, on tema olet koguni offkalline. Üksiline wihale, ropp sõnades ja riuetes, hoolimata orjuses, otse ristiks majas. Ehk on mõnele ta armas, minule mitte.

Hanela kihelkonnas,

Truuta Silbermann,

Sõstra wallas, Tedre talus,

Tedre talu perenaene.

14. Augustil 1877.

4.

Peeter Kulver, Tõnu Mihkli poeg, Kullamaa kihelkonnast, on kolm aastat järgimööda minu juures sadulsepa ametit õppinud ja igapidi wirik, truu, töö himuline, selge meelega, kasiu ja auupakklik olnud ja oma ametit põhjani tundma õppinud. Iga üks wõib selle mehe kätte oma tahtmist selles ametis täiesti uskuda ja loota, et ta tööd wastu wõttes sellega rahul saab olema.

Tallinnas, 2. Oktoobril 1877.

Josjep Wõidujaar,
sadulsepameister Tallinnas.

5.

Selle kirja näitaja, Tõnu Wolmar, Pihula kihelkonnast ja wallast, on siia ajani kui wirik töö tegija ennast ja oma lapsi toitnud, tule õnnetuse läbi aga sandiks saanud ja tema lapsed puudusse jäänud.

7. Nowembril 1876.

Seda tunnistab oma petsatiga

(Petsat.)

Pihula kogukonnakohus.

79. Pitudelle kutsumised.

Tulewal pühal, 24. Detsembril, õhtu kellu 6 ajal saab meie poeg meie majas ristitud, kuhu Teid auupakklikult warruliseks palume.

Kuusikul, 15. Detsembril 1878.

Mart ja Mari Waga.

Meie tütre Kaie pulm Mardi Mihkliga saab neljapäewal 15. Märtsil hommiku algama, kuhu Teid auupakklikult peupoisiks palume.

Matsi Mihklil, 5. Oktoobril 1877.

Mihkel ja Kadri Tuikene.

Waluga anname teada, et armas Jumal 21. Mail meie tütart Anne tema 15. elu aastas siit kurjast ilmast parema elusse oma juurde on kutsunud. Tema matusest ja meie kurbastusest palume Teid, kui Teil wähegi wõimalik on, 25. Märtsil lõuna ajal meie majasse, Turu-uulitsal Nr. 14, osa wõtma tulla.

Tallinnas, 19. Mail 1877.

Auupakkisul!

Hans ja Trunta Leib.

Minu 25-aastase ameti-pidust jelle aasta 5. Aprillil palub Teid koolimajasse osa wõtma

3. Aprillil 1876.

Teie alandlik

S. Mets,
koolitaja Turul.

80. Awalikud kuulutused.

1.

Dorma külas Reini talus olen mina kardsjepa töötuba asutanud, ja müin seal kõiki selles töös ette tulewaid asju paraja hinna eest.

Dorma külas, 15. Oktoobril 1878.

Kardsjep Hans Puu.

Uina masinaid kõigestuguses olekus teeb ja müüb Tarwastu firiku juures

Saamuel Suits.

3.

Häid heeringaid ja jahu on müia kaupmehe Tedre poodis, Turu-uulitsal Nr. 16 Haapsalus.

4.

Rõigile, kellesse see puudub, annan selle läbi teada, et mina oma kauplemist Nurgapoes Põltsamaa aleviis 1. Jaanuarist 1878 maha jätan ja palun sellepärast kõiki, kellel minu maffa ehk minu käest midagi saada on, oma asju kummi 30. Detsembrini 1877 minu juurde seletama tulla.

Põltsamaal, 3. Juulil 1877.

Kaupmees J. Noor.

5.

Tenafilma walda, Wiliandi kihelkonda tarwitakse koolitajat, kes peale Eesti keele ka Wene ja Saksa keelt mõistab. Palk on 800 rubla, puu ja korter. Kaupa teeb Tennafilma walla walitsus.

Walla nimel,

Tenafilmal, 6. Mail 1877.

selle aegne walla wanem

J. Kangur.

6.

Roela mõisas, Palamuse kihelkonnas saab 5. Märtsil 1877 kõik mõisa kraam oksjoni wiisil ära müüdama.

Roela mõisas, 9. Weebr. 1877.

G. v. Liphart.

7.

Spetus minu koolis alustab 3^{mal} Jaanuaril 1878.

Koolitaja W. Liiv.

Tallinnas.

8.

200 waffa häid odra seemet müüb Kodawere kihelkonnas pärisperemees

J. Karotom.

Sl. Kirjad.

A. Mõningad kirjad näituseks esite wanemate, laste, sugulaste ja sõbrade wahel.

1.

Urmjad wanemad!

Kolm nädalat olen juba wõera katufse all elanud, igatsus kodu järele kihutab mind senna tagasi pööрма, aga suure isu

õppimise radadel edasi tungida hoiab mind rautselt tagasi. Minu käsi siin koolis käib hästi, koolitajad ja kaasõppijad on minuga täieste rahul ja minul on lootus jõulus ühe klassi ülemalle jõuda. Ka oma leiwanematega võin täieste rahul olla ja tänan Teid, et Teie mind nii wiisaka kohta panite, kus kodu head elukombed ja puhas võeras keel walitseb. Kui keegi siia poole sõidab, keda uskuda võite, siis saatke minule pesu ja koju jäänud ülikond riideid järele.

Selle rahaga, mis isa ära lahkudes minule andis, sain kõik tarvilikud raamatud omale osta ja faks rubla on veel ülejäänud, keda, kuhu hädaste tarwis läheb, tarwitama saan.

Tartus, Karlowa-nuulitsas, Nr. 50

21. Sept. 1877.

Teile südamest haib terwisid soowides jään Teie tänulik poeg

Andres.

2.

Armas poeg!

Via meeles, kui suure waewaga meie Sind linna kooli oleme läfitanud, peaaegu on see meie jõuu üle olnud, ja pitsaks ei weni aeg, siis pead Sina sealt jälle ehk wastu tahtmist lahkuma. Spi siis mis wõid ja mõtle ifka, et Sina ise enesele warandust kogud, keda ükski Sinu käest ära ei kisu. Spretuse kapital kannab oma renti igal ajal ja igas kohas, sellepärast tahame omalt poolt kõik teha, mis Sinu kasuks jõuame. Sumal õnnistagu Sinu korjamist ja meie waewaga tööd.

Turpla külas, 5. Nowbr. 1877.

Seda soowib Sulle südamest Sind armastaja isa

Saan Tuhk.

3.

Armsad wanemad!

Tänasel päewal woolab otsjata armastus minu südames Teie maja ja südamete poole, ärge pange halwaks, kui Teile sugu ette maalin, mis Teie waewa ja Sumala armu läbi minust on saanud.

Dma orja onnist saatsite mind waewaga kooli pengile, kantsite rasket koormat, lootes seda oma järeltulewate ilade pealt ära weeretada, ja Sumala arm on Teile seda päewa näha lafknud.

Seitse aastat olen mina linna koolis ja neli aastat Univerfiteedi peal Teie waewa kulutanud, ja nüid on minul, tänu Sumalalle ja Teile, oma leib kojäs ja amet käes, mis mind täieste toidab ja kui Teil peaks puudust olema, ka Teie eest muretseda lasseb.

Tänase päewaga hakkän mina oma fogudusele waimu leiba wälja jagama, wäga kahju, et Teie täna minu ametisse õnnistamisele ei wõinud tulla, aga loodan, et mind pea waatama tulete. Minu ülem mure saab nüid olema, Teie ette seatud rada mööda, pimedust oma kaas wendade seast kautada ja walgust armastada.

Selle kihelkonna koolid, kuda neid juba proowi aastäs tundma õppisin, on wäga waeses korras. Teie sõna: Kool on priiuse põhi ja kiriku kindel müür, tahan nüid siin jõudu mööda kalju peale rajada. Mitte ükfinda usu õpetus, waid ka kõik tarwilikud ajalikud õpetused piawad nende sees õitsema, ja nende koolitajad päewaliku leiwaga rahul olema; siis kadub udu rahwa filmist ja päitese kiired soendawad emalikku wiljapinda.

5. Beebruaril 1877.

Teile kõigest südamest häid terwisid Issandas soowides jään

Teie tänulik poeg

J. Kurg,

Õpetaja Kaplas.

4.

Armas wend!

Armastus on kõige tugewam elu side, kui ka tuhanded werstad ihu ihust lahutawad. Armastus Sinu wastu ajab mind täna kirjutama ja omaist elust teadust andma. Mina elan nüid Mustamere ääres Odesja linnäs. Linn on suur ja kaupleb kangeste wiljaga. Tema ümberkaudne maa on Sumala õnnistustega täidetud ja kannab kallist wilja wähe waewaga.

Põllumees lõikab ühest wakast kül wist tihti kolmkümment wakka, wiinamarjad, melonid, õunad, kirsid, ploomid sigiwad siin hästi, aga ka siin on omad wiad. Kuiv, rohutirsud, suured töömeeste hinnad, mardikad j. n. e., sigitawad tihti wäga suurt kahju; aga kes waewa ei kardä, wõib pea ülema pulgale jõuda.

Minu käsi, kui kaupmehel, käib väga hästi ja kui Sumal nõnda edasi käia laseb, siis loodan kui rikas mees isamaale tagasi tötata.

Sinule, armas wend, annan aga kindlat nõuu, meie kasu kohta Silla talu ära osta, mis tarwis Sinule esimeseks maksmiseks 1500 rubla saadan. Kirjuta minule, kui palju weel puudu jääb, ka seda tahan Sinule hea meelega järele saata. Koht aga saagu Sinu nime peal ostetud ja ela oma abikaasa ja lastega seal õnnelikult. Kui sind kord weel waatama tulen, siis luba mind isa muru peal kord weel päewapaistel kontifid sirutada. Sind ja sinu abikaasat ja lapsi teretades jään

Odesjas, 2. Mail 1880.

Sind armastaja wend

Kaarel.

5.

Armsad kodu rahwas!

Sõda hakkas sõudema,
 Waenu wanger weerema,
 Mehed mehi materdama,
 Surma fangi suigutama;
 Jättis naejed näuguma,
 Noored neiud nuttama,
 Lapsed laande leinama.

Waenu wanger on ka mind isamaa pinnalt ja omakste hulgast laia lagedikule liikunud. Kurptusjega lahkusin Teilt, kurptusjega mõtlen kord Teie peale, aga rõõmuga sammun ükskord jälle Teie poole. Mina olen palju käinud, palju näinud ja wõin sellest palju rääkida. Oma maad pidasin kord mullaks ja wõerast kullaks, aga nüid mõtlen teisiti. Oma on kuld, aga wõeras muld.

Mina olen nüid Moskwa linna lähidal korteris. Siin kaswab nisu kui mets, aga ta hind on väga odaw ja ei maksa tihti töö waewa ära. Maapiind on raske harida. Kolm paari härgi ringutawad ühe adra ees ja mees higistab sahka pinna sees hoides, — mis mõllete sellest? Minu töö on koduse töö wastu üsna lapse mäng ja seda sellepärast, et juba liikme harjutust ja fugu Wene keelt orjusse astudes mõistsin, mis teiste Eesti meestele karmitsaks siin jalges seisab. Minewal nädalal sain pealegi unterwitsiks, noh tänu Sumalalle.

Kahast ei ole minul ka puudus, wõiks weel kodugi saata, ehk kül palju meie mehi tihti selle järele, enamist kõri loputuseks, kirjutawad ja meie põlwe musta wärwiga maaliwad.

Meie rügemendis on palju mõistlikka Gestlasi ja meie lööme oma keeli laulusid wahede ajal, ning Wenelased kuulawad neid rõõmu meelega. Kahe nädala pärast aga astume Türgi sõtta, hurrah, anna siis Jumal ihule terwist ja kontidelle tugewat jõudu. Urge minn pärast sellepärast mures olge, kuul ei puudu iga mehesse ja mõega wastu näitame mõeka. Mina loodan kindlaste üksford terwijega isa pinnale tagasi jõuda.

Teretage sugulasi ja tutwaid ja jääge ise terweks, kunni jälle Teie sõnumid saadan.

Borodino külas, Moskwa linna lähedal

Teie armastaja

13^{mal} Mail 1877.

Juhan Teder.

82.

B. Kirjad wöerastelle.

1.

Armsja koolitajale S. Commerille

Torma walla koolis.

Wõtke auus koolitaja südamelikku tänu selle kirja läbi wastu, mis teie minu kallal lapse põlwes tööga enam teeninud olete, kui mina seda iialgi jõuan sõnades awaldada. Olen Teie mõnigiford wihale ärritanud ja meele haigust sünnitanud, antke seda minule andeks, olin ju seekord laps, ja laps mõtleb tihti kõik kooli tööd koolitajale tegewad ja seda mõtlesin ka mina, aga nüüd näen, mis kaju õppimine kooli pengil jaadab ja ütlen iga ühele: Kool on kulla hallikas. Kulda olete ka Teie iga ühe oma kooli lapse käest ära teeninud, wõtke siis seda minu käest sugu kingituseks wastu. Selle kirjaga ühes saate ühe kuld anker-uuri. Kui teda kannate, siis mõtelge oma wana, Teie igawest auustaja ja armastaja koolipoisi peale.

Teie teretades ja head õnne soowides jään Teie tänulik

Iwerri linnas, püssi wabrikus,

3^{mal} Detsembril 1878.

S. Raud.

2.

Auuliku õpetaja härrale

Paistus.

Mandlik palwe.

Auulikkõ õpetaja härrat palun selle kirja läbi alandlikult, mind, kui weel wõimalik, Solstri walla küla koolitajaks selle wallale soowida. Mina olen Tartu külakoolitajate Seminaris ennast selle ameti peale walmistanud ja kolm aastat T. kihelkonnas Tõmmu küla lapsi õpetanud, kui heasti, saab selle kihelkonna kooli rewitent minule tunistustes jagama, ehk kui tarwis, kohe auuliku õpetaja kätte saatma. Minu wäga kasin pall sunnib mind siit pea põgenema.

Lootes, et minu alandlikku palwet kuulda wõtaksite, ja kui tarwis, minule kirja läbi teadust annaksite

jään Teie sõnakuulelik sulane

Tõmmus, 5. Mail 1877.

M. Mait.

Koolitaja Tõmmus, T. kihelkonnas.

Täheendus: Seesugune kiri peab täie ilusa kirjutuse-paberi poogna peale kirjutud saama, ja kõik tähele pandama, mis Nr. 62 selle poolest on ööldud, nõndasama ka järeltulewa kirja juures.

3.

Kõige auulikuma härra S. v. Rõthile

E. mõisas.

Mandlik palwe.

Mõne päewa eest sain teada, et kõige auulikuma härra mõisas aidamehe koht tulewal Jüri päewal saada on, sellepärast julgen alandliku palwega kõige auulikuma härra ette astuda, kas see koht mitte minule ei wõiks antud saada. Mina olen jeda ametit juba mõnda aastat pidanud ja tahan oma nüüdsel kohta üksnes sellepärast wahetada, et kõige auulikuma härra mõisa ligidal hea kihelkonna kool õilitseb, kuhu mina oma lapsi õpetusele soowiks saata. Kuda mina omas ametis ennast siia ajani olen pidanud, sellepoolest saaks minu nüüdne leiwawanem S. v. Tisenhauseni härra, tunnistust andma.

Bagufaste lootes, et kõige auulikum härra minu palwet ära ei põlgaks, waid teda minu kasuks minule teada saaks andma, kas mina jenna mõisa kõlban

jään alandlikult ootes

Dimmu mõisas, 3. Märtsil 1878.

kõige auulikuma härra sulane

Toomas Tõns.

4.

Auuliku pärisperemehele T. Põhmusele

Tormametsa talus.

Põllumeheks ei ole ükski maailmas loodud, waid sellepeale peab maast madalast inimest harjutadama. Mina olen ka mõnda aastat juba künnud, äestanud, heina niitnud, wilja kookupannud, rehtesid peksnud, aga ifka nõnda, kuda wana isa jeda enne teinud; see aga ei näita minule kõif üsna õige olema ja tahaks sellepärast paremat otsida.

Teie majapidamine, põllu harimine j. n. e. on üle mitme kihelkonna kuulus, siis ärge pange pahaks, kui ennast Teie lahkuwa sulase Widriku asemelle kaheks aastaks söögi ja tööriiete eest õppimisele ja tööle pakun. Palga mina ei taha, waid tööd ja õpetust.

Mina olen Taku pärisperemehe ainus poeg, Palamuse kihelkonnas Wõigiwere wallas.

Kui võimalik, siis antke kirja läbi minule pea wastust ja oma nõuu teada.

Takul, 5. Septbr. 1879.

Teid teretades Teie alandlik

S. Saar.

5.

Auulik Toopson!

Wälg on wõera oma! Teie lubamised minu wastu on juba wiis korda tuulde läinud, ärge pange pahaks, kui Teile wiimist korda meelde tuletan, et Teil minule sada rubla maksa on. Kui see summa tulewaks 5ma Jaanuarist 1878 mitte minule

maksetud ei peaks olema — raha on Teil küllalt, sest Mihkli laadal müüsite 200 rubla eest linnu ära —, siis saab kohus meie wahel õigust mõistma.

Kurwastusega

Pilušaares, 5. Detsbr. 1877.

Hans Moks.

6.

Luuliku kirjaseadjalle L. Tamme härrale
Tartu linnas.

Rõõmuga olen Teie luuletusi wanast ja nüüftest ajast lugenud ja pean tõega tunnistama, et Teie oma waimu põldu roosidega olete ehitanud, kelle lehkawa lõhna juurde iga Gestlane wägise peab maha istuma, et tundide ja päewade kaupa seda enda sisse tõmmata. Kas Teie waew seal juures tasutud saab, selle järele ei ole Teie weel ilmaski küsinud; ärge pange siis imeks, kui õige Gestlane tema waimu wara kaswatajale sugu kätt lahti teeb ja omast weiksest kukrust Teie meele jahutuseks kümme rubla Teile kingituseks saata julgeb.

Lootuses, et Teie minu weiksest andi mitte põlgtes enesest ära ei lükkaks

jään Teid ja Teie luletust auustades

Pärnu linnas, 3^{mal} Mail 1878.

Hans Kasf.

